

Magda Peršič

AKULTURACIJA ETNIČNE SKUPINE N'COAKHOE V ZVEZI Z ORGANIZACIJO KURU DEVELOPMENT TRUST

Basarwa¹ v Bocvani so najštevilčnejša² skupina Sanijev³, živečih v južni Afriki.⁴ V zadnjih 40 letih so bolj kot katerakoli »izumirajoča« etnična skupina pritegnili pozornost svetovnih in afriških antropologov, politikov, mednarodnih humanitarnih organizacij in borcev za človekove pravice. O Grmičarjih je bilo veliko napisanega, vendar se zdi, da večinoma »romantično« obarvane antropološke raziskave oziroma politično sociološke, ekonomske študije⁵ ne pripomorejo prav veliko k razumevanju njihove skupnosti. Pripadnik⁶ etnične skupine N'coakhoe (N/oakwe) je izjavil: »Znanstveniki in antropologi so nas dolga leta preučevali, toda zdi se mi, da so se osredotočili na najrazličnejše podrobnosti, ki se v resnici ne dotikajo naših resničnih potreb. Vesel bi bil, če bi te »podrobnosti« pripomogle prepričati bocvansko vlado in druge pomembne ljudi, da spoznajo naše resnične potrebe in nam dovolijo spregovoriti o sebi.«

Tisočletja živijo Grmičarji v južni Afriki kot njeni prvotni prebivalci, že vsaj dve tisočletji pa jih spremlja oznaka manjvredni ljudje, ki je s prihodom belcev v zadnjih stoletjih pripomogla k njihovem pregonu v najodročnejše predele s surovimi življenjskimi razmerami.⁷ Na prehodu v dvajseto stoletje, z naselitvijo burskih in črnskih farmarjev v kalaharsko puščavo, bogato z divjačino, se je pregonu pridružila asimilacija Grmičarjev, v 60. letih dvajsetega stoletja, natančneje po osamosvojitvi Bocvane leta 1966, pa še akulturacija Basarwov s številnimi ekonomskimi programi vlade, ki naj bi pripomogli k vključevanju v sodoben način življenja Bocvane. Ob koncu drugega tisočletja so Grmičarji razdvojeni, izgubili so identiteto lovsko-nabiralne skupnosti in še niso prisvojili potrošniško-informativnega vzorca globalne družbe.

Namen pričujočega prispevka je predstaviti akulturacijo Grmičarjev v Bocvani, na podlagi projekta Kuru Development Trust (KDT), v naselju D'Kar v okrožju Ghanzi v zahodnem delu puščave Kalahari ob meji z Namibijo.

N'coakhoe

»Izgubili smo vse. Našo zemljo in tudi našo vero. Vemo, da moramo sami nekaj narediti. Kuru nam lahko pomaga. Drugi ljudje nam pomagajo, toda nekega dne bodo naši otroci počeli to sami, kakor smo mi to počeli dolgo nazaj.« Tako je leta 1998 razmišljal Kamana Phetso, administrativni tajnik KDT, predstavnik etnične skupine N'coakhoe (Rdeči ljudje).⁸

Stoletja so se N'coakhoe svobodno selili, lovili in nabirali v okrožju Ghanzi in zunaj okrožja, še pred dobrim desetletjem (v 80. letih 20. stoletja) jih je bilo 15 odstotkov, predvsem lovcev in nabiralcev. Zemlja je bila dobra in je kljub suhem podnebjju v pustem okolju z večšo uporabo različnih načinov preživetja zagotavljala njihovim prednikom preživetje. Na prehodu v dvajseto stoletje je postalo ozemlje Ghanzija iskano lovsko področje, saj so se različne skupine, kot Afrikanerji, Bakgalagadi in Beherero, zavedale bogastva divjačine na tem ozemlju. Začeli so se naseljevati, ne da bi upoštevali lastništvo zemlje N'coakhoe. Sočasno je začela

D'Kar, 1998 (foto: M. Persič)

britanska vlada naseljevati kmete iz Južnoafriške republike kot obrambo pred morebitnim vdorom Nemcev iz Namibije. Prihajali so v majhnih skupinah, se naselili kot živinorejci in postopoma ogradili zemljo s farmami za govedo ter tako izrinili N'coakhoe z njihovega avtohtonega okolja. Ti so se bili prisiljeni prilagoditi, da bi preživel v okolju, kjer je prevladovala reja živine in ki so se mu selitvene poti divjačine izognile, hrano iz divjine – vir nabiralništva pa so začeli nadomeščati drugi načini prehranjevanja. Prav tako se je zaradi povečane porabe vode na kmetijah mnogim vodnim vrtinam gladina vode znižala in podvodni izviri so presahnil.

Iz raziskav v letih 1950–1980 lahko ugotovimo, da so N'coakhoe izrinili iz njihovih tradicionalnih lovišč in veldov⁹ beli in občasno črni živinorejci Tswana, ki imajo prevlado nad njimi in jih skoraj kot sužnje zaposlujejo na

svojih farmah.¹⁰ Vlada je ta problem še poglobila z razdelitvijo grmičarske zemlje in dajanjem te zemlje v zakup farmarjem.¹¹ Namesto da bi se divja območja ohranila, jih danes intenzivno izkoriščajo. V šestdesetih letih se je problem izrabe naravnih virov prehrane tako izostril, da se je postavilo vprašanje, kaj sploh loviti in nabirati, saj je bilo rastlinstvo in živalstvo že precej izčrpano.

Selitve Basarwov so bile omejene, zato so prevzeli polnomadski oziroma poljedelsko-živinorejski način življenja s stalnimi ali vsaj polstalnimi bivališči. Posledica tega je, da živijo Basarwa na državnih posestvih ali delajo oziroma se brez zakonite pravice naseljujejo na kmetijah in ugotavljajo, da jim njihovo tradicionalno znanje več ne koristi.

Poleg stalne naselitve, ki odvrča divjačino od naselij, je za zamiranje lovskih in nabiralnih večšin Grmičarjev

¹ Ime so sprejeli z resolucijo na konferenci o Sanih v Gaboroneju, oktobra 1993.

² 50 000 heterogenih Grmičarjev – mešanci s Hotentoti, Bantuji, Buri in drugimi etničnimi skupinami.

³ Ime Sani pomeni domačin, domorodec, prvotni prebivalec – tako so Grmičarje imenovali kapski Hotentoti, ki so zviška gledali nanje in jih s tem imenom opredelili za drugačne od njih, manjvredne. Ime Koikoin ali Khoi, kot se Hotentoti sami imenujejo, pomeni »pravi ljudje« in s tem označuje njihovo večvrednost nasproti Sanijem. Imenovanje San people oziroma Sani so začeli uporabljati predstavniki afriških humanističnih ved po letu 1971 oziroma po simpoziju Ljudje Južne Afrike, samim Grmičarjem pa to ime ni znano. Imenovanje Bušman ima žaljiv predznak, čeprav se sami Grmičarji imenujejo s tristo let stari izrazom Bushmen oziroma Bush people, ko govorijo o drugih pripadnikih svoje etnične skupine. Najraje pa uporabljajo ime skupine, ki ji pripadajo.

⁴ Največ Grmičarjev zunaj Bocvane je v severovzhodnem delu Namibije – 26.000, v Angoli – 4.000, Zambiji – 200 in JAR – 25;

po dr. Silberbauerju iz knjige Bushmen survey, 1965.

⁵ Državni in mednarodni projekti: agrikulturni, npravovarstveni ...

⁶ Hunter Sixpence, uradnik Kuru Development Trust za stike z javnostjo.

⁷ Severovzhodni del Namibije – Caprivi, Kaukaveld, puščava Kalahari, Okavanska kotlina; na primer: z območja Oranje v JAR v puščavo Kalahari.

⁸ »Imenujejo nas San people ali Bushmen, sami se imenujemo N'coakhoe ali N'oakwe (Rdeči ljudje), uradno nas poznajo kot Basarwa.« Ime San je nepoznano večini Grmičarjev, zato raje uporabljajo ime svoje etnične skupine, na primer N'coakhoe za skupino Naro govorečih Grmičarjev. Za Grmičarje na splošno pa uporabljajo tudi izraz Bush people.

⁹ Veld v jeziku afrikans pomeni južnoafriško stepo.

¹⁰ Veliko Grmičarjev je delalo in še dela na farmah le za golo preživetje – hrano in ponošeno obleko.

¹¹ Farmarji so z zakupom zemlje zakupili tudi prebivalce te zemlje, ki so bili večinoma N'coakhoe.

poskrbela bocvanska vlada leta 1979 z zakonom o lovu in zakonom o zaščitnih rastlinah.¹²

KURU DEVELOPMENT TRUST (KDT) je bil formalno organiziran 1986 v naselju D'Kar na 3.000 hektarjev veliki farmi, ki je v lasti in jo upravljajo N'coakhoe. KDT je nastal z združeno podporo vladnih¹³ in nevladnih¹⁴ projektov in tudi z mednarodno podporo vladnih¹⁵ in nevladnih organizacij.¹⁶ Osnova uspešne rasti KDT je bila skupina pridobitniško in v proizvodnjo usmerjenih projektov (Income generating projects), med katerimi so se nekateri uveljavili že leta 1960, drugi pa po letu 1983. Projekte je vpeljala D'Kar Congregation (Cerkvena občina D'Kar) v sklopu Reformirane cerkve v Bocvani.

Beseda Kuru je izvora Naro in dobesedno pomeni naredi/ustvari. V KDT pogosto radi dodajo frazo »Kuru maa se« (ki pomeni »naredi sam«) in je obenem tudi moto organizacije. Področja svojega delovanja predstavlja namenoma v grafični obliki – kot drevo, ¹⁷ logotip KDT pa je »rain bird«, ki je simbol navdiha in upanja.¹⁸

Logotip KDT

Organizacijska shema KDT:

Upravo sestavljajo:

reformirana cerkev v Bocvani
kongregacija (verska občina) D'Kar
skupnost (občina) D'Kar
naseljenci in farmarji

Urad:

administracija
finance
donatorji
transport
vzdrževanje

a) Proizvodni programi:

sušni projekti
trgovina Kuru:
mesnica
restavracija, pekarna
trgovina z mešanim blagom
prodajalna na veliko
rokodelski izdelki:
proizvajalci
trgovina
barvanje tkanin
šivanje
strojarna in usnjarna
izdelovalci motik, kopač

b) Agrikultura:

sindikati živinorejcev
projekti s košeniljko: Tshobokwane, Bere, Groot Laagte, New Xanagas, D'Kar, East Hanahai, West Hanahai
Dq'ae Qare Form
noji (nojeve farme)

Delovna mreža:

regionalna:
Bocvana
južna Afrika
mednarodna

Izobraževanje:

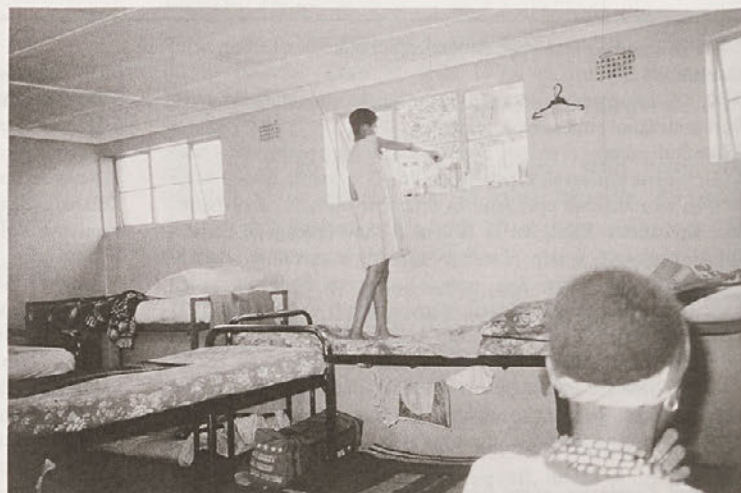
kulturni center:
muzej
knjižnica
umetnost (galerija, delavnica)
šolski in vzgojni center:
predšolski program Bokamoso (šolanje učiteljev, igralne skupine, vaške šole, invalidi)
pismenost/opismenjevanje: (angleščina, Naro jezik, Setswana)
neformalno izobraževanje (dopisno izobraževanje)
kratki uporabni tečaji
gostišče, kuhinja

V okviru KDT sodeluje v različnih programih približno 4.000 Basarwov.¹⁹

Leta 1991 so v okviru poljedelskih razvojnih programov KDT začeli poskusno uvajati **The Cochineal Project (projekt s košeniljko)**, ki se je kasneje razširil na več krajev na območju Ghanzija (Tshobokwane, Bere, Groot Laagte, New Xanagas, D'Kar, East Hanahai, West Hanahai). Projekt je usmerjen v gojenje košeniljk²⁰ na kaktusih za pridobivanje rdečega barvila (karmina, cinobra). Naravno rdeče barvilo se pridobiva tako, da se kapar postrga s kaktusa, nato se ga v vodi segreva, da se napne in tako izloči rdeče barvilo košeniljo. Uporablja se pri izdelavi barv, v proizvodnji čistilnih sredstev (čistila za čevlje), kozmetiki (rdečila, kreme za ustnice), prehrabni industriji (jedilno barvilo: v jagodnih jogurtih, Kampariju ...) in za druge potrebe. Košenilja kot naravno barvilo postaja čedalje pomembnejše v nasprotju z umetnimi barvili, ki jih v mnogih državah zavračajo zaradi karcenogenosti.

Pridobivanje naravnega barvila s košeniljko je septembra leta 1995 preraslo poskusno uvajanje z razširitvijo gojitvenih nasadov, saj so posadili 1.000 sadik kaktusov, ki so jih naročili v JAR.²¹

Štirje terenski delavci iz KDT redno obiskujejo polja, nadzirajo razvoj projekta, spodbujajo in poučujejo

Dom za učence, D'Kar, 1998. (foto: M. Šuštaršič)

Kurujski atelje in galerija, D'Kar, 1998 (foto: M. Peršič)

družine, ki se ukvarjajo s proizvodnjo barvila. Uspešne posameznike so premestili v druge skupine, da bi pomagali in motivirali sosede.²² Projektanti pričakujejo 10 ton letne proizvodnje barvila, ko bo proizvodnja v polnem zamahu, saj so za to potrebna štiri leta.

Leta 1998 sta African Development Foundation in bocvanska vlada (GOB) podprli in učvrstili Kuru Cochineal Project.²³ Kmetovanje z insekti namesto z govedom bi lahko postal nov alternativni način kmetovanja v polsušnem okolju na območju Ghanzi, saj je upadanje naravnih virov povzročilo odvisnost večine N'coakhoe od javne pomoči, zato bi jim bilo treba poiskati nove vire hrane in prihodkov. Idealno bi bilo, da bi imelo 500 družin po hektar kaktusov, na katerih bi kultivirali insekte do končne proizvodnje barvila. Proizvajalce bi KDT vključil v mednarodno trgovino ter prevzel prodajo karmina, ljudje pa bi med vrstami

kaktusov gojili tudi zelenjavo in druge kulture.

Leta 1999 so ustanovili proizvajalne skupnosti, potrdili plačilni sistem in ga povezali z vaškim varčevalnim programom. Tehnično in kmetijsko usposabljanje se nadaljuje in podpisali so prve prodajne pogodbe.

Sodelovanje z drugimi nevladnimi agrikulturnimi organizacijami²⁴ je pripomoglo, da so pridobili semena lokalnih buč (makatan) in omogočili poskuse z rastlinami, odpornimi proti suši (morama bean), in tudi odpornosti zeliščnega čaja (lengana tea) z majhnima nasadoma v D'Karju in New Xanagasosu.

V sklop kmetijskega programa spada **gojenje nojev** na kmetijah v okraju Ghanzi. Kmetije za rejo govedi so leta 1993 začeli poskusno preusmerjati. Projekt je stekel ob pomoči Wildlife and Veterinary Departments. Trenutno

Kurujski atelje in galerija, D'Kar, 1998 (foto: M. Peršič)

¹² Za lov v naravnih rezervatih je potrebno dovoljenje, ki je veljavno eno leto, ter določa vrsto in število živali, ki jih je dovoljeno loviti na tradicionalen način, brez uporabe pušk in avtomobilov. Z mesom živali ne smejo trgovati, kožo leva ali žirafe morajo prodati Lovski družini. Prav tako si morajo pridobiti dovoljenje za nabiranje veldkosa, ki določa vrsto in količino nabranih rastlin v enoletnem obdobju.

¹³ Po osamosvojitvi leta 1966 je začela bocvanska vlada načrti razvoje podeželja s tako imenovanim Governmental Liberal Program for Remote Areas, ki ga je leta 1974 preimenovala v Remote Area Development Program. Po vrednotenju ministrstva za ruralna območja leta 1995 je sklenila, da je Remote Area Development Program končan in prešla na tako imenovani Income Generating Servant Activities, projekt, katerega osnovni namen je, da bi postali prebivalci odročnih krajev zopet samozadostni in samostojni v življenjskih razmerah dvajsetega in enaindvajsetega stoletja.

¹⁴ Združenje The Botswana Christian Council (BBC) je v letih 1991-1992 pospešeno delovalo na področju človekovih pravic v okrožju Ghanzi. Posredovalo je pri posilstvih, ki so jih zagrešili beli farmarji nad dekletki Basarwa. Od leta 1995 skrbi za predstavitev interesov in boljše informiranje južnoafriških razvojnih skupnosti Bocongo - The Botswana Council of Non-governmental Organisations.

¹⁵ Nšeteto podpornih agencij in humanitarnih organizacij v okviru norveške, danske, švedske, nizozemske vlade sodeluje s KDT, da bi omogočili boljšo prihodnost ljudstva Basarwa.

¹⁶ SNV Netherlands Development Organisation je nekakšna posrednica med lokalno upravo in nevladnimi razvojnimi organizacijami. SNV Botswana deluje od leta 1978 in sodeluje z lokalnimi organizacijami in vlado - ciljna populacija so revne vaške ženske marginalne skupine, manjšine v Zahodni Bocvani, ki so večinoma pripadnice Basarwa. Od leta 1994 si SNV Botswana prizadeva s CBNRM (Community-based Natural Resources management) v odročnih krajih, za katere sta še značilni lovstvo in

nabiralništvo, omogočiti prebivalcem bivanjsko strategijo.

¹⁷ Drevo simbolizira razvoj delovanja in lastnosti, ki so za puščavsko okolje Kalaharija pomembne: senco za počitek, veje za plezanje in boljši razgled, sadje in listi so uporabni v prehrani, deblo štiti pred nevarnostjo, lepota drevesa navdihuje in spominja na ideale, korenine hranijo in dajejo moč, pomenijo pa tudi povezanost in vključenost v skupnost.

¹⁸ Ptica »Rain bird« je znana med prebivalci Kalaharija kot ptica, ki krasí nebo v obdobju obilja in pobira mrčes s sočne trave. Kurujska deževna ptica nosi luč v svojem repu, ki jo vodi in usmerja in spominja ljudi na navzočnost ter vodstvo svetega duha. Kljun in oči gledajo čez horizont in določajo potrebe in usmeritev organizacije KDT. Večja krila pomenijo proizvodne projekte, ki jih podpirata manjši krili - usposabljanje in izobraževanje.

¹⁹ Zaposlenih je približno 200 prebivalcev D'Kar-ja; terenskih, tehničnih, administrativnih delavcev je 31, učiteljev, vzgojiteljev in pomočnikov je 37, z izdelavo in s prodajo rokodelskih izdelkov in surovin se jih preživlja 120, 500 družin pa se preživlja s proizvodnjo košeljnike. D'Kar šteje približno 1.000 prebivalcev.

²⁰ Košeniljka (škrlat) so majhni insekti (kaparji), ki živijo na opuncijah, njihovo naravno okolje je polpuščavski svet Srednje in Južne Amerike.

²¹ Sajenje sadik so spremljali manjši zastoji: slana, koruzne kobilice, namakanje, povezava z vodnimi viri; na nekaterih območjih so začeli saditi rastline celo brez vode, v upanju na ugodno deževno dobo.

²² Žal je poljedelski koncept tujek v lovsko-nabiralni družbi, zato nekateri niso pokazali velikega zanimanja zanj, tudi zato, da bi obdržali koščke zemlje, kajti ugotovili so, da vaška skupnost zemljo jemlje in jo daje drugim.

²³ Skrbeli naj bi za material, usposabljanje družin, tehnični nadzor, terensko osebo, za stroške programa, poskrbeli za podporo - denarno pomoč v denarju in obveznicah.

²⁴ NGOs - Permaculture in Thusano Lefatsheng.

poteka reja nojev na zasebnih zemljiščih, v prihodnosti pa nameravajo noje s posameznih kmetij preseliti na 6.300 hektarjev veliko posestvo jugozahodno od D'Karja. Reja nojev se je izkazala za zelo hvaležno, saj se noj v celoti porabi: meso, jajca za prehrano, jajčne lupine, kosti in koža za obrtne izdelke, perje za čistilne krpe. Določeno število nojev ohranjajo za vzrejo.

V okviru kmetijskega programa je zelo zanimiv projekt **Dqae Qare Game Farm**.²⁵

S podporo nizozemske vlade²⁶ in drugih nevladnih organizacij²⁷ je KDT blizu D'Karja odkupil opuščeno farmo goveda v

velikosti 7.500 hektarjev, ki je prvič v zgodovini uradno postalo last N'coakhoe. Želje Tshabuja in drugih, ki so razmišljali podo-bno, so se uresničile: »Nikoli nismo bili pastirji živine, čeprav danes nekateri gojimo koze. Eland je bil naše govedo. Radi bi imeli prostor, kjer bi naši otroci videli, kakšni so eland (orjaški kozobik), gemsbok in žirafa ter vse živali, ki smo jih lovili in ljubili.«

Nakup farme je politična gesta boevanske vlade, ki ima simbolični pomen, saj je bilo Rdečim ljudem povrnjeno nekaj njihove zemlje, najbogatejše z divjačino.

N'coakhoe so dobili priložnost zgraditi lasten model socialno ekonomske integracije, z možnostjo ponovnega stika z naravo, oživljanjem tradicionalnega vedenja in lovsko nabiralnih veščin za potrebe ekoturizma, pa tudi možnost za povrnitev njihovega ponosa, samospoštovanja, potlačene identitete.²⁸ Ponovno učenje že pozabljenih veščin pomeni odkrivanje bogastva njihove kulture obiskovalcem in njeno ohranjanje za prihodnje rodove.

Leta 1995 so svetovalci pri Land Use Plan skupaj s skupnostjo D'Kar naredili načrt o uporabi zemlje in razvojni plan izkoriščanja farme na osnovi treh dejavnosti: farma za divje živali, kmetijski projekt z noji in ekoturizem.

Projekt se uspešno razvija, nakupili so avtohtone divje živali,²⁹ ogradili zemljo, odprli kamp s prenočišči, kjer bodo zaposleni le izbrani in strokovno usposobljeni vaščani z znanjem angleščine. S prihodkom farme Dqae Qare bodo pripomogli k ustvarjanju skupnega sklada vasi D'Kar za podporo drugih projektov skupnosti. Tudi zato so v letu 1999 vložili veliko truda v registracijo in ustanovitev D'Kar Trust, na katerega se je preneslo oziroma prepisalo lastništvo Dqae Qare Game Farm iz KDT.

Ekološka narava farme se izraža tudi v okolju prijazni tehnologiji; za nadzor nad divjačino se uporabljajo le lok in puščice, najpomembnejši vir energije je sončna energija, stari materiali, najdeni na farmah, se ponovno uporabljajo v različne namene ...

Poleg vsega ponuja obisk farme Dqae Qare možnost doživetja ekološkega nasprotja med delto Okavango in puščavo Kalahari.

D'Kar, 1998 (foto: M. Peršič)

V okviru proizvodnega programa sta najstarejša projekta **strojarna in usnjarska delavnica**, ki delujeta že od zgodnjih 60. let. Večino kož za strojenje priskrbijo na bližnjih kmetijah. Pri strojenju uporabljajo koreniko zelo razširjene avtohtone zeli (mosetsane) skupaj z gašenim apnom in »sorghumom«. Kemikalije uporabljajo le za pospešitev strojarskega procesa.

Usnjarska delavnica kupuje različne vrste usnja iz strojarne in iz njih izdeluje konjska sedla ter uzde; ponudbo dopolnjuje tudi z usnjenimi mapami, torbami, kapami in ščitniki, čevlji, sandali in stoli safari.

Med proizvodne programe spada tudi **šiviljski obrat**, ki je deloval še pred ustanovitvijo KDT, leta 1983 ga je ustanovila skupina žensk, ki so se zbiral v cerkvi in šivale. Šivajo predvsem šolske uniforme, obleke s krpastimi životci, svileno-platnene vsestransko uporabne torbe in po naročilu. Pozneje so ustanovile več manjših skupin z različnimi programi. The Silkscreen Group potiskava tkanino za torbe, pa tudi za zavese, ki krasijo kurujске hiše. Umetniške risbe s tradicionalnimi motivi domačih umetnikov uporabljajo za potiskavanje majic. Prva dva izdelka, leta 1990 ustanovljene **delavnice za barvanje tekstila**, je odkupila narodna galerija v Gaboroneju. Pri barvanju tkanine uporabljajo obstojne praške (flour-resist method). Tkanine, barvane po metodi nanašanja barve na risbo, sušenja in izpiranja, so svetle, jasne, žareče in slikovite, njihova uporaba je neomejena.

Rokodelska skupina je nastala po ustanovitvi KDT leta 1986, ko so odkupili različne rokodelske izdelke od domačinov v okolici naselja D'Kar in od naseljencev v okolju Ghanzi. Lesene predmete izdelujejo iz mehkega lesa q'aro, ki se z lahkoto rezlja. Nojeve jajčne lupine so osnova za izdelavo nakita, s pogosto kombinacijo naravnih materialov: semen, korenin in trav. Priljubljeni izdelki so tradicionalni loki in puščice, najmanjši - ljubezenski in veliki - lovski.

Za prodajo živil, oblek, odev *skrbi The Kuru Shop*. *Kalahari Craft Shop* prodaja izdelke, narejene v Kuruju: usnjene izdelke, blago, rokodelske izdelke in spominke, barvane tkanine, majice, torbe, obleke, slovarje naro. avdiokasete z etnično glasbo,³⁰ razglednice ... Veliko

Solarji so si vzeli »prosto«, D'Kar, 1998 (foto: M. Peršič)

izbiri umetniških izdelkov lahko vidimo v galeriji.

V okviru izobraževanja deluje **kulturni center**, ki »je način ohranjanja naše preteklosti, da bi se je spominjale tudi prihodnje generacije.«²⁵ Kulturni center deluje neodvisno in je hkrati vezni člen izobraževalnega centra, s katerim sodeluje, ga kulturno bogati in pomaga pri izobraževalnih programih za N'coakhoe.

Kulturni center vključuje muzej z zbirko, kjer je predstavljen tradicionalni način življenja N'coakhoe; knjižnico z angleškimi in šolskimi knjigami naro ter bogato antropološko literaturo in filmi; program za mlade, ki ga je leta 1995 ustanovil skupaj z bocvanskim krščanskim odborom z namenom vključiti v celodnevni program (prehrana, športne aktivnosti, igre, umetnost) skupino zanemarnjenih otrok iz Kuruja, ki so jih prizadele posledice kulturne tranzicije v njihovih družinah - revščina, zasvojenost z alkoholom²⁶ in

drugimi drogami; organiziranje različnih delavnic.²⁷ Kulturni center je prostor, kjer se zbirajo različne skupine Grmičarjev, izmenjavajo znanje in navade ter se tako izobražujejo.

The Art and Cultural Project je nastal leta 1990 po uspešnem obisku Tsodilo Hills²⁸ z namenom, da starodavna grmičarska umetnost ne bi utonila v pozabo in da bi oživili slikarske veščine današnjih N'coakhoe.

Slikarski projekt trenutno vključuje 10 umetnikov N'coakhoe, ki uporabljajo različne tehnike: slikanje z oljem, grafika (črnobela in barvna), litografija ... Namen projekta je priskrbeti osnovne pripomočke in material, pustiti umetnikom ustvarjalno svobodo in jih spodbujati,

da se osebno izražajo, manj pa je v njem poudarjeno »učenje umetnosti«. Slikarji preživijo v ateljeju nekaj ur na dan.²⁹ Njihova slikarska dela so bila predstavljena v južni Afriki, na Danskem, v Veliki Britaniji, na Norveškem, Nizozemskem, Poljskem, v Nemčiji, Kanadi, ZDA, Avstraliji in tudi v Bocvani. Kar nekaj umetnikov je bilo tudi nagrajenih.³⁰ V sodelovanju s kulturnim centrom so za kolekcionarsko izdajo knjige Qauqau³¹ v 100 izvodih prispevali 11 slikarskih del.

Vzgojno-izobraževalni center je bil uradno potrjen leta 1993 z uvedbo razredov Naro in predšolskega programa Bokamoso. Med pomembnimi cilji izobraževalnega projekta je zmanjšanje nepismenosti,³² z učenjem jezika naro,³³ angleščine in setswana.³⁴ Skupina naro je sestavni del projekta prevoda Biblije v jezik naro, v sodelovanju z reformirano cerkvijo D'Kar vključuje nepismene odrasle N'coakhoe in tudi tiste z znanjem angleščine ali jezika

25 Dqae Qare pomeni v jeziku naro Steenbok Biltong - posušene mesne rezine južnoafriške antilope.

26 Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands in SNV Netherlands Development Organisation.

27 SNV Botswana, Norwegian Church Aid.

28 Kulturni center DKT skrbi za oživljanje tradicionalnih in tudi sodobnih veščin: iskanje podtalne vode, sledenje divjadi, nabiranje zdravnih zelišč, nekajdnevno prehranjevanje le s hrano iz divjine, peka kruha na soncu, prirejanje ritualnih večerov s plesom in poslušanjem mitov in pripovedk, tečajji risanja ...

29 Kudu, gnu, južnoafriška antilopa - steenbok, duiker - hulež, gemsbok - črna grivasta antilopa (oryx).

30 »Tsi ka Noomga« (Songs for Healing); Instrumental and Vocal Music of the Kalahari Bushmen of Botswana, 1997. Glasbo je posnel J. S. Brearly, ki je 20 let zbiral in preučeval etnično glasbo N/oaqwe in drugih etničnih skupin. Nekaj pesmi je bilo posnetih v D'Karju ob predstavitvi ritualnega plesa (healing dance). Avdiokaseta in zgoščenka sta posvečeni Johnu Klat/e Hardbattleju, izobraževalcu, ki je deloval med Grmičarji in ustanovil društvo First People of the Kalahari. Temu je tudi namenjen izkupiček prodaje.

31 Thopi Caru, predsednik upravnega odbora KDT.

32 »Grmičarji niso navajeni alkohola in ga težko prenašajo, sploh pa ne znajo piti; popivajo ves dan, tudi tri dni, dokler ne porabijo vsega denarja ali obležijo mrtvo pijani«, je povedal Possent A. C. Moyo, koordinator KDT iz Tanzanije.

33 Tradicionalni ples in glasba, pravičične delavnice, zloraba alkohola, delavnice o nevarnosti AIDS, delavnice s temo

spreminjanja tradicionalne vloge žensk v družbi, s temo ženske proti posilstvu, divja hrana in sodobno prehranjevanje, tranzicijski problemi s spreminjanjem norm in vrednot, delavnice za moške o tradicionalnem lovu ...

34 Tsodilo Hills na severozahodu Bocvane so znani po več kot 2.750 jamskih slikarijah na več kot 200 krajih. Za Grmičarje ima ta kraj mitološki, legendarni in duhovni pomen.

35 Zanimivo je, da slikajo predvsem živalske in rastlinske motive, njihove slike asociirajo oziroma imajo določene skupne elemente z jamskimi slikarijami.

36 Sobe Sobe je prejel mednarodno nagrado na razstavi grafik na Finskem med 400 deli z vsega sveta; poleg njega so dobili priznanja še trije kurujski slikarji.

37 Umetniki v Kuruju so zrasli z zgodbo o Qauqau, ki se je ustno prenašala. Zaradi hitrih sprememb njihovega tradicionalnega načina življenja so se zbal, da bi jo pozabili, zato so se odločili, da jo natisnejo.

38 Basarwi v Bocvani imajo komaj 86-odstotno pismenost, 26 odstotkov prebivalcev Bocvane pa je nepismenih.

39 Jezik naro govorijo N'coachoe, ostale skupine Grmičarjev v Bocvani govorijo jezik dxana, dcukhwoe, tco'ox'ge, ts'akhoe, qg'oo. Za jezik naro so značilni 4 osnovni in 3 pomožni kliki; vsak klik ima lahko do 7 različic.

40 Setswana in angleščina sta uradna jezika v Bocvani. Tswana jezik govorijo črnci, pripadniki etničnih skupin: Bangwato, Bangwaketse, Batawana, Bagkatl(t)a, Baletl(t)e, Batl(t)akwa, Barolong, Bakwena.

D'Kar, 1998 (foto: M. Peršič)

setswana. Da bi spodbudili zanimanje za jezik naro⁴¹ in vključevanje v izobraževanje, so leta 1995 izdali naro slovar s 3.000 besedami, ki pomeni osnovo pouka jezika naro. Poleg tega izdajajo v jeziku naro poljudne publikacije, brošure s tradicionalnimi in drugimi zgodbami, mesečnik Naro Tchoa, pripravili so tudi ročni imenik in vodnik za učitelje in vse tiste, ki naj bi se naučili črkovanja imen s klikajočimi znaki.

Za večino N'coakhoe je učni proces počasen in utrudljiv, še posebej za starejše ljudi, ki niso nikoli obiskovali šole. Nenehno se pojavljajo problemi, kako motivirati udeležence pouka, da bi bili aktivni in in da bi zbrano sledili poteku pouka, kajti N'coakhoe niso navajeni rutine in reda.

Tečajji angleščine so za N'coakhoe pomembni, zlasti zaradi stikov z zunanjim svetom, in potekajo na različnih ravneh: začetna pogovorna angleščina, podjetniška in marketinška angleščina, angleščina za razumevanje uradniškega jezika.

V sodelovanju z oddelkom za neformalno izobraževanje ministrstva za izobraževanje so bili ustanovljeni razredi z jezikom setswana in študentski center za izobraževanje na daljavo.

Izobraževanje odraslih vključuje poleg opismenjevanja še usposabljanje osebja za projekte KDT (računalništvo, administracija, vozniški izpiti, šivanje), skupinske razvojne delavnice (vaška organizacija, kmetijsko sodelovanje, regionalna delovna mreža ...) in dopisno izobraževanje.

Predšolski program Bokamoso vključuje dveletni izobraževalni program za vzgojitelje z delavnicami, ki jih prirejajo štirikrat na leto, med šolskimi počitnicami. Teoretično usposabljanje vključuje teme, kot so razvoj otroka, učne metode, udeležba staršev, zdravstveni tečaj,

praktični predmeti pa vključujejo izdelke iz različnih materialov, tradicionalno glasbo in igre ter kuhanje. Leta 1994 je tako dobila prva skupina – 39 vzgojiteljic potrdilo o strokovni usposobljenosti. Namen projekta Bokamoso je zbrati predšolske otroke grmičarskih manjšin s kmečkih območij, ki imajo enake akulturacijske probleme kot otroci N'coakhoe. Klasično varovanje v zaprtih prostorih nadomeščajo z alternativnim načinom igralnih skupin na prostem – pod drevesom. V Bokamoso je vključenih skoraj 400 otrok v desetih krajih okrožja Ghanzi. V vzgojno varstveni program si prizadevajo vključiti tudi otroke s posebnimi učnimi potrebami. Prav tako izobražujejo skupnost staršev, da bi se bolje seznanili z vzgojo in izobraževanjem svojih otrok in prevzeli del aktivnosti, ki vključujejo izdelovanje igračk iz odpadnih materialov.

V D'Karju deluje poleg KDT še pet organizacij oziroma društev, katerih dejavnost se tesno prepleta z dejavnostmi v Kuruju:

Habitat for Humanity je nepridobitna krščanska organizacija, ki deluje v D'Karju z namenom pomagati reševati problem nezadostnosti bivališč. Z gradbenim materialom oskrbuje družine z nizkimi dohodki in jim tako omogoča gradnjo stalnega bivališča. Zidake naredijo domačini sami iz naravnih materialov (večinoma iz peska). Pri gradnji si med seboj pomagajo, da je gradnja cenejša. Lastniki bivališč namenijo mesečni prispevek v skupni sklad za kritje materialnih stroškov družinam, ki potrebujejo bivališče. V okviru projekta deluje »tovarna opeke«, ki pokriva potrebe D'Karja, načrtujejo pa tudi prodajo presežka opeke, ki bi pomenila obogatitev skupnega sklada. Organizacija ni dobrodelna ustanova, temveč skrbi, da si družine med seboj pomagajo, hkrati pa pripomorejo k razvoju

skupnosti.

Reformirana cerkev D'Kar je bila v 80. letih neodvisna kongregacija reformirane cerkve v Namibiji, od 1994 pa spada v reformirano cerkev v Bocvani, ki je nasledila misijonsko cerkev nizozemske reformirane cerkve v Afriki. Ta je že v 60. letih delovala med N'coakhoe v naselju D'Kar.

Cerkveni odbor opravlja različne naloge: upravljanje kmetij, preučevanje življenjskih pogojev N'coakhoe, oskrba z vodo ... Cerkveno farmo je preoblikoval v kmetijske podružnice, pri katerih nadzira število živine, ki se lahko pase na njihovem ozemlju. Nadzor nad naravnimi viri je potreben, ker so ti zaradi razmeroma majhne farme in sorazmerno velikega števila uporabnikov omejeni.

Cerkveni odbor in KDT si izposojata različne pripomočke, KDT uporablja med tednom cerkvene prostore in plačuje cerkvi najemnino za svoje zgradbe, sezidane na cerkveni zemlji.

Osnovna šola z internatom D'Kar je bila ustanovljena na pobudo reformirane cerkve D'Kar leta 1968 in je med največjimi v okrožju Ghanzi. V šolo je vpisanih približno 400 otrok, od teh jih polovica stanuje v domu za učence. Otroci iz Central Kalahari Game Reserve in tudi z območja Ngamiland so bili poslani v D'Kar iz različnih razlogov; eden izmed njih je ta, da jim razdalja preprečuje beg iz šole. Šola je namenjena tudi otrokom iz kmečkih skupnosti v okolici D'Karja. Na šoli poučuje 15 učiteljev, v sklopu šole pa deluje tudi skupnost staršev in učiteljev.

Zbor Naro vključuje mlade pevce, ki sami prevajajo in zlagajo večinoma religiozne pesmi v jeziku naro. Pevci imajo svojstven in enkraten slog, poslušalce navdušujejo s tleskanjem med izvajanjem glasbe in plesa.

The Kuru Rain Birds (Delta Force) je uspešno nogometno društvo v okraju Ghanzi. KDT pomaga nogometnemu moštvu s posojajo avtomobilov za prevoze na tekme.

Ugotovitve

Po desetih letih delovanja je uprava KDT analizirala delovanje različnih programov v sklopu projekta in skušala oceniti njihovo uspešnost ter ugotoviti pomanjkljivosti. KDT si prizadeva, da bi pridobil vodilno vlogo med razvojnimi projekti za Grmičarje v širšem geografskem prostoru. V ta namen mora razviti jasno strategijo na podlagi pridobljenih izkušenj. Kuru je preučeval različne programe akulturacije, toda šele obisk podobne organizacije v Giltu v Pakistanu,⁴² je pripomogel k oblikovanju vizije razvojnega dela med Grmičarji v južni Afriki, ki jo je sprejela tudi delovna skupina IMSA (Indigenous Minorities in Southern Africa).

Projekt KDT ima veliko nerešenih vprašanj, ki jih mora preučiti in ponuditi nov razvojni koncept, ki bi bil sprejemljiv tudi za druge razvojne projekte za Grmičarje. Večina jih je družbene narave – *enakopravna družbena struktura N'coakhoe* ovira njihovo sodelovanje s KDT, neenakost v prihodkih povzroča napetost, ljubosumje in razdiranje družbenih vezi v skupnosti. Problem je tudi *prepoznavanje lastnih potreb N'coakhoe* v

projektu, nesposobnost dojemanja in sprejemanja radikalnih sprememb, izogibanje odgovornosti in nezaupanje v projekt, ki ga ne razumejo. Kultura demokratičnega odločanja N'coakhoe vključuje v odločanje vse udeležence, zato ne zaupajo peščici posameznikov, ki nadzorujejo projekt.

Eden najtrdovratnejših problemov je *razumevanje denarnega sistema* ekonomije oziroma ravnanja z denarjem, saj ne poznajo njegove vrednosti in ne znajo ravnati z njim.⁴³ Dejstvo je, da imajo N'coakhoe v okolju, kjer drugi nadzirajo denar, zemljo, divjačino, prodajo, šolski sistem, politiko, »sindrom odvisnosti«, ki ovira njihovo uspešnost in nadzor nad okoljem, v katerem živijo. Postavlja se vprašanje, ali jim prepustiti nadzor in odločanje o njih samih ali pa se jih razrešiti te odgovornosti. S tem je povezano tudi *nezanimanje za vodenje*, kar je posledica njihove tradicionalne družbene organizacije, ki ne sprejema in obsoja izpostavljanje v kateremkoli pogledu, saj običajno rešujejo svoje probleme v skupini soglasno in so zato voditelji nepriljubljeni. V Kuruju so poskusno uvedli različne odbore, ki bi zastopali koristi skupnosti, vendar se je v praksi izkazalo, da niti posamezniki niti odbori niso sposobni prevzeti odgovornosti za uspešno vodenje skupine, večje od družine, ne da bi porušili odnose v skupnosti. Posledica tega je, da so N'coakhoe prepričani, da so odgovornost zanje prevzeli vodje drugih vladnih in nevladnih skupin, zato so lahko neinicijativni.

Naslednji problem KDT so *tuji prostovoljci* vladnih in nevladnih organizacij, ki so strokovno usposobljeni in pomenijo kratkoročno rešitev, dolgoročno pa se postavi vprašanje smiselnosti njihovega delovanja, saj delujejo pri projektu običajno štiri leta in si šele medtem pridobijo osnovne izkušnje in naučijo komunicirati v lokalnih jezikih, kar je osnovni pogoj uspešnega delovanja z etničnimi skupinami.

Vprašanje je tudi, ali naj imajo zunanji sodelavci vodilno vlogo v lokalnih organizacijskih strukturah ali naj jih samo podpirajo, saj KDT ni znal uporabiti *tradicionalnega znanja N'coakhoe*, navsezadnje tudi zaradi njihovega prevelikega števila. Namen novega razvojnega programa KDT je ustvariti razmere, v katerih bi tisočletno vedenje in znanja znova zaživelo z motivacijo formalno neizobraženih posameznikov, večjih tradicionalnega znanja. Poleg tega bi moralo biti ruralno načrtovanje razvoja povezano z določeno skupnostjo, zunanji sodelavci bi se morali z vaščani sporazumevati v njihovem lokalnem jeziku in jim omogočiti sodelovanje, odločanje in vrednotenje skupnih načrtov.

41 Dr. J. Tsonope z oddelka za afriške jezike na bocvanski univerzi je naredil raziskavo o vplivu jezika naro na jezik setswana in druge jezike v Bocvani.

42 Aga Khan Rural Support Programme in Gilt.

43 Braam le Roux: Community Owned Development, Active Voices, 1996: »Večinoma ni razlike med 400 ali 2.000 pul mesečne plače, čež dva tedna bosta oba brez denarja. Večina N'coakhoe misli, da je denar nekaj, kar imajo »drugi« ljudje in jim ga dolgujejo, oziroma, da če dovolj dolgo moleduješ za denar, dobiš svoj delež. Ta problem se je še poslabšal s prosjačenjem.«

Edina alternativa razvojnega projekta je v *samostojnem razvoju*. Ncoakhoe morajo sami poskrbeti za svoj razvoj, se morajo ekonomsko osamosvojiti, seveda z začetno pomočjo v obliki majhnih prispevkov, ki bi omogočili razvoj lastnega kapitala v vaseh. Ustanovili naj bi tudi nekakšne »servise« za vsako skupnost posebej, s primernimi programi za nadzor nad surovinami in nad kakovostjo proizvodov ter prodajnimi možnostmi v sklopu kooperativnega marketinškega načrta.

Pereč problem KDT je *alkoholizem* sodelujočih v razvojnem projektu, zlasti med mladimi, in s tem povezano nasilje v družini.⁴⁴

Poseben problem je *družbena vloga žensk* v skupnosti, saj sta se pomen vloge ženske v preteklosti in njen ekonomski prispevek v družini izničila. Razvojni projekt bi moral v programih usmeriti pozornost na raziskovanje posledic razvoja na spolno pripadnost in jih skušal reševati v okviru vaških skupnosti ali v ločenih ženskih organizacijah.

Etnična pripadnost je ena najobčutljivejših tem v večini držav, zato bodo morali razvojni projekti v Bocvani upoštevati tudi ta vidik, posvečati posebno pozornost kulturnim vsebinam, saj bi njihovo ignoriranje v razvojnih projektih povzročilo večje zapostavljanje, kot so ga »bili« Grmičarji deležni s pripadnostjo svoji etnični skupini.

Sklepne misli

Akulturacija ali totalitarnost, protislovje velikih in malih kultur, bogatih in revnih ljudstev, razumljivih in nerazumljivih, enakih in drugačnih so misli, ki spremljajo pričujoči prispevek. Grmičarji, ki jim mnogi priznavajo status prvotnih prebivalcev Zemlje, še danes nimajo ustreznega imena kot etnična skupina, torej formalno ne obstajajo.⁴⁵ Zdi se, da so »neškodljivi ljudje«, kot se Grmičarji sami radi imenujejo, sami odgovorni za svoj manjvredni položaj v družbi. Njihova nprav, ekonomska in družbena organizacija jim nista omogočili, da bi se uprli agresivnejšim kulturam. Stoletja so sprejemali kulturo nadrejenih etničnih skupin in se jim prilagajali oziroma se umikali v neprijazna življenjska okolja, vse do danes, ko so tudi ta še do nedavnega nedostopna območja odkrita in izkoriščana. Njihov način življenja se v tisočletjih ni spreminjal - do kokakole v pločevinki. V trdem in krutem naravnem okolju so živeli ti »divjaki« razmeroma mirno, vsa zemlja je bila njihova, z rastlinami in živalmi so živeli v sožitju, njihova individualnost je bila nekaj povsem naravnega. Ob koncu dvajsetega stoletja je bilo vsega tega konec; izgubili so zemljo in možnost preživljanja z veččinami, preizkušenimi v tisočletjih njihovega obstoja. Postali so razdvojeni, med dvema svetovoma - tistim, ki ga ni več, in tistim, ki ga ne poznajo. Najagresivnejša kultura v njihovi zgodovini jih uničuje z dobroto, vsiljuje jim svoj vzorec življenja, da bi bolje živeli; zasipa in zasvaja jih z nusproizvodi potrošniške družbe in »civilizacijskimi« vrednotami, ponuja jim izobraževanje - vendar le do določene stopnje, ne preveč, toliko da lahko koristi njihovim namenom. Grmičarji so postali v tržnem pogledu iskano

blago, saj številne organizacije vlagajo precejšnja sredstva v razvojne projekte.

Igra velikih in pametnih je deloma pripomogla k njihovemu samozavedanju, saj so začutili potrebo po spoznavanju in povezovanju različnih etničnih skupin v okviru njihove skupnosti.⁴⁶ Mogoče pa je v slogi moč?

44 V D'Karju je ena ilegalna točilnica na 30 prebivalcev.

45 Po zakonu imajo Basarwe enake pravice do dedovanja in nakupa zemlje kot drugi pripadniki etničnih skupin v Bocvani. Problem je v tem, da v naravnih rezervatih ne morejo kupiti oziroma imeti lastne zemlje. Avtohtono grmičarsko ozemlje pušcave Kalahari je država preoblikovala v naravne rezervate za potrebe turizma in naselila Grmičarje zunaj parkov - v rezervate. Prav tako je leta 1995 izselila avtohtone prebivalce iz Centralnega Kalaharija zaradi najdb diamantov. V zameno ponuja vlada Grmičarjem ugodnosti programa za razvoj odročnih področij.

46 WIMSA - delovna skupina za manjšine Grmičarjev v Južni Afriki; teži k povezovanju vseh Grmičarjev v južni Afriki: Bocvani, Namibiji, Angoli, Zambiji, Južnoafriški republiki.